

Дундук В.Н., Михальчук Л.В.

УДК: 344.012.64

## СТАН РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ РЕГІОНІ

**Анотація.** У статті досліджено особливості діяльності малого підприємництва в Україні та Дніпропетровському регіоні за 2006-2010 рр. Проведено аналіз статистичних даних основних показників діяльності малих підприємств і фізичних осіб-підприємців. Проілюстровано невідповідність відносної кількості зайнятих працівників до частки внеску малого підприємництва в загальний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг).

Виконано аналіз динаміки основних показників розвитку малих підприємств в Дніпропетровській області. Зроблені висновки щодо напрямків покращення умов діяльності та розвитку малого бізнесу в Україні.

**Ключові слова:** малі підприємства, фізичні особи-підприємці, показники діяльності, зайняті працівники, реалізація продукції, розвиток малого бізнесу, причини, що протидіють розвитку.

**Аннотация.** В статье исследованы особенности деятельности малого предпринимательства в Украине и Днепропетровском регионе за 2006-2010 гг. Проведен анализ статистических данных основных показателей деятельности малых предприятий и физических лиц-предпринимателей. Проиллюстрировано несоответствие относительного количества занятых работников к доле вклада малого предпринимательства в общий объем реализованной продукции (работ, услуг).

Выполнен анализ динамики основных показателей развития малых предприятий в Днепропетровской области. Сделаны выводы относительно направлений улучшения условий деятельности и развития малого бизнеса в Украине.

**Ключевые слова:** малые предприятия, физические лица-предприниматели, показатели деятельности, занятые работники, реализация продукции, развитие малого бизнеса, причины противодействия развитию.

**Summary.** The article observes the characteristics of small business in Ukraine and Dnipropetrovsk region in 2006-2010. The analysis of statistical data of key indicators of small businesses and individual entrepreneurs on key indicators of small businesses (regardless of ownership) and individual entrepreneurs on the criteria set out in the Commercial Code of Ukraine of 18.09.2008 as amended, which states that the situation in the development of small businesses is close to the unsatisfactory. Small businesses and individual entrepreneurs make a little contribution to the national economy.

Illustrated discrepancy of a number of employees to the contribution of small business in the total sales of goods (works, services).

One of the most developed industrial regions near Dnieper is the Dnipropetrovsk region. In Dnipropetrovsk almost one-fifth of all industrial production in Ukraine is produced. The analysis of the main indicators of small businesses in the Dnipropetrovsk region shows that in this region there are also problems in small business.

Conclusions about improvement of small business in Ukraine are made and comprehensive measures by the state to convert to a favorable market environment for business development are implemented.

**Keywords:** small businesses, individual entrepreneurs, performance, employers, sales, small business development, reasons for opposing the development.

**Постановка проблеми.** Мале підприємництво, невід'ємна частина економіки України, суттєво впливає на розвиток ринкових відносин, стимулює зміни соціально-економічних умов, бере участь в формуванні конкурентоспроможної та соціально спрямованої економіки держави. Але стан розвитку малого бізнесу залишає бажати кращого. Отже, вивчення проблем діяльності та розвитку малого підприємництва в Україні залишається актуальним.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вивченню соціально-економічних проблем господарської діяльності підприємств малого бізнесу, сучасного стану, тенденцій та стратегій розвитку, особливостей формування підприємницького середовища в Україні і його місця в структурі міжнародного бізнесу, державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні присвятили роботи Ульяницька О. В., Федоренко С. В., Усик В. І., Виговська В. В., Дмитренко Н. М., Коротенко Н. П., Кириченко О. А., Ваганов К. Г., Половян О. В., Петренко К. Г., Гудзь Ю. Ф., Литвин М. З., Сахаров В. Є., Васильців Т. Г., Ільях О. І., Ткаченко Т. П., Горняк О. В., Ду Чуньбу, Корнух О. М. та інші.

**Цілі статті.** Розглянути основні особливості діяльності малого підприємництва в Україні та проаналізувати проблеми його розвитку, означити напрямки покращення умов функціонування малого підприємництва.

**Виклад основного матеріалу.** Мале підприємництво – це активний учасник розвитку ринкових відносин в економіці. Незважаючи на ще несуттєвий вплив функціонування малого бізнесу на приріст валового національного продукту України на сьогодні, досвід малого бізнесу Заходу свідчить про його велике значення в майбутньому для розвитку економіки держави та покращення соціально- економічної ситуації.

Малі підприємства мають багато переваг, які активно впливають на економічні і соціальні перетворення в державі. Але підприємства працюють нестабільно. Діяльність малих підприємств більш піддається негативним змінам, які відбуваються в економічному і політичному середовищі країни, ніж діяльність великих підприємств [9].

У нашій країні умови для успішного функціонування малого підприємництва ще далекі від сприятливих. Ускладнення розвитку і продуктивної діяльності підприємств малого і середнього бізнесу обумовлені наявністю багатьох проблем, які в переважній більшості залежать від соціально-економічної і політичної стабільності в Україні [8].

Малі та середні підприємства створюються, мають певну підтримку, але конкурентоспроможного підприємницького типу господарювання в малому бізнесі ще не створено.

У той же час основними цілями економічної політики України, як і раніше, залишається досягнення економічного зростання і повної зайнятості, підвищення життєвого рівня більшості населення, підтримка курсу національної валюти, зовнішньоекономічна рівновага тощо. Досягнення цих цілей значною мірою пов'язане зі станом справ і перспективами розвитку малого бізнесу [2].

Світова економічна криза негативно позначилась у 2008-2010 рр. на економіках майже всіх країн світу. Не оминула криза і економіку України, в тому числі і малий бізнес. Так в 2010 році в порівнянні з 2009 відносна кількість малих підприємств та фізичних осіб-підприємців скоротилися на 0,9 і 2,9 відсотків, відповідно. Зменшилась в 1,5 рази і чисельність зайнятих працівників серед фізичних осіб-підприємців.

Аналіз статистичних даних щодо основних показників діяльності малих підприємств (незалежно від форми власності) і фізичних осіб-підприємців за критеріями, визначеними у Господарському кодексі України в редакції від 18.09.2008 свідчить що ситуація у розвитку малого бізнесу близька до незадовільної. Малі підприємства та фізичні особи-підприємці дають незначний внесок у вітчизняну економіку [7].

**Таблиця 1.** Основні структурні показники діяльності малих підприємств в 2006-2010рр. [7].

Основні структурні показники діяльності підприємств (без банків та бюджетних установ)	Малі підприємства				
	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість підприємств відсотків до загальної кількості підприємств	92,8	93,2	92,7	93,7	92,9
Кількість зайнятих працівників тис. осіб	2232,3	2231,5	2237,4	2152,0	2073,6
Відсотків до загальної кількості зайнятих працівників	24,1	24,4	24,9	26,0	26,2
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) відсотків до загального обсягу	18,8	18,1	16,3	16,7	14,2

Світова фінансова криза вплинула на стан малого бізнесу й кількість зайнятих працівників починаючи з 2009 р. зменшилася. При цьому відносна кількість зайнятих працівників в малих підприємствах на протязі 2006-2010 рр. збільшилася з 24,1 до 26,2 відсотків, проте доля реалізованої продукції навпаки зменшилася з 18,8 до 14,2 відсотків до загального обсягу (табл. 1).

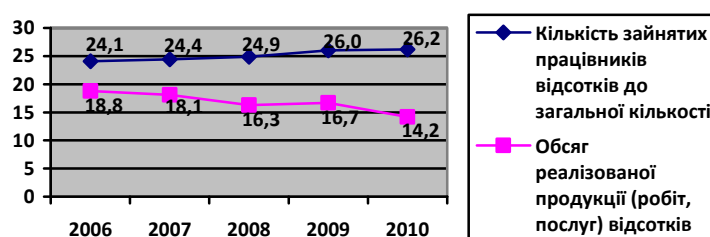
Відповідні показники діяльності фізичних осіб-підприємців значно гірші (табл. 2).

**Таблиця 2.** Основні структурні показники діяльності фізичних осіб- підприємців в 2006-2010рр. [7].

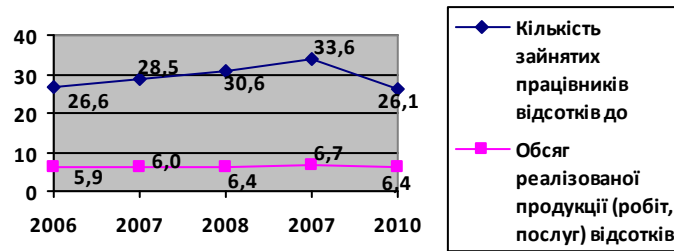
Основні структурні показники діяльності суб'єктів господарювання (без банків та бюджетних установ)	Фізичні особи-підприємці				
	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість суб'єктів господарювання відсотків до загальної кількості суб'єктів	83,3	84,2	86,2	86,9	84,0
Кількість зайнятих працівників тис. осіб	3398,8	3679,0	3989,0	4223,5	2814,5
Відсотків до загальної кількості зайнятих працівників	26,6	28,5	30,6	33,6	26,1
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) відсотків до загального обсягу	5,9	6,0	6,4	6,7	6,4

Очевидно, що має місце і невідповідність відносної кількості зайнятих працівників до частки внеску малого підприємництва в загальний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) в Україні (рис.1, рис. 2).

Показники функціонування малого бізнесу в країнах Заходу набагато кращі від показників українських підприємств. Так у Данії, наприклад, суб'єкти малого бізнесу створюють щороку 80% національного продукту, в Італії – 60%, а середній внесок таких підприємств у валовий національний продукт у всій Західній Європі – 63-67% [2], у США на малий бізнес доводиться 34,9% чистого доходу, а в Японії 56,6% всієї продукції в оброблювальній промисловості виготовляють підприємства малого бізнесу [9].



**Рис. 1.** Зміни відносної чисельності зайнятих працівників малих підприємств та їх частки внеску в загальний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) в Україні.



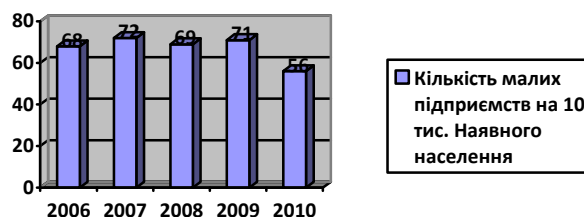
**Рис. 2.** Зміни відносної чисельності зайнятих працівників фізичних осіб-підприємців та їх частки внеску в загальний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) в Україні.

Найбільш незадовільний стан розвитку малого бізнесу в малих містах. В Україні нараховується 350 малих міст, в яких проживає 13% населення країни і лише 22 малих міста протягом останніх років інтенсивно розвиваються. Активізація участі населення малих міст у підприємницькій діяльності дозволяє забезпечити соціально-економічний розвиток цих міст та прилеглих до них сільських територій, підвищити рівень зайнятості населення, зменшити обсяги масової трудової міграції і відтоку активної частини населення за кордон. Залишаються невирішеними, актуальними та своєчасними питання розробки і реалізації стратегії розвитку малого бізнесу в малих містах [1].

Одним з найрозвиненіших промислових регіонів Придніпров'я є Дніпропетровська область. В області діє понад 700 великих промислових підприємств. На Дніпропетровщині виробляється майже п'ята частина усієї промислової продукції України. За цим показником область посідає друге місце в Україні. Область підтримує партнерські стосунки майже зі 140 країнами світу [3]. Але і в зазначеному регіоні існують проблеми в діяльності малого бізнесу. Аналіз динаміки основних показників розвитку малих підприємств в Дніпропетровській області показує зменшення кількості малих підприємств на 10 тис. наявного населення та середньорічної чисельності найманих працівників на цих підприємствах. Зменшується частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) і рівень зайнятості на малих підприємствах до кількості населення у працездатному віці. Зростає питома вага підприємств, що одержали збиток по відношенню до загальної кількості.

**Таблиця 3.** Динаміка кількості малих підприємств та середньорічної чисельності найманих працівників на малих підприємствах в Дніпропетровській області

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	Зменшення показника відносно середньорічного, %
Кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення	68	72	69	71	56	16,7
Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб	149,2	147,6	146,3	138,5	133,9	6,4
Відсотків до попереднього року	128,7	98,9	99,1	94,6	96,7	-



**Рис. 3.** Кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення

**Таблиця 4.** Аналіз динаміки показників, що характеризують стан малого бізнесу у Дніпропетровському регіоні за 2006 – 2010 рр., %

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	Зменшення показника відносно середньорічного
Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), відсотків	15,6	15,2	13,2	14,1	11,5	17,4
Рівень зайнятості на малих підприємствах, відсотків до кількості населення у працездатному віці	7,1	7,1	7,1	6,8	6,6	4,9
Питома вага підприємств, що одержали збиток, відсотків до загальної кількості	37,1	35,6	38,2	42,1	43,4	10,5

Вище приведені приклади підтверджують негаразди в сфері діяльності та розвитку малого підприємництва. Згідно статистичним даним негативні тенденції окремих показників діяльності малих підприємств продовжувались і в 2011 році в порівнянні з 2010 роком. Так, наприклад, частка продукції

малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), в 2010 році становила 11,5 %, а в 2011 році – 10,2 %. Але з'являються і позитивні зрушення. На 1 % збільшилась відносна до загальної кількості суб'єктів господарювання кількість малих підприємств, на 1,6 % збільшилась відносна кількість до загальної кількості найманих працівників чисельність найманих працівників малих підприємств, змінюються показники в різних галузях господарювання тощо [6].

Головними соціально-економічними елементами підприємництва є ініціатива, самостійна діяльність громадян та їх об'єднань, спрямована на одержання прибутку і здійснення на свій ризик і під майнову відповідальність у межах, обумовлених організаційно-правовими формами підприємств [2].

Характерною рисою національного підприємництва є не тільки економічний ризик, а й неекономічний ризик, який межує з постійною загрозою втратити все. Це пов'язано з тим, що, незважаючи на законодавчо проголошений захист приватної власності, дотепер так і не створено реального захисту від неправових зазіхань як з боку державних органів, так і з боку кримінальних структур. В зв'язку з високим податковим тиском та збереженням загальних несприятливих умов для ведення бізнесу, згідно з експертними оцінками, в Україні спостерігається “гнізація” економіки [2].

У пресі, у спільноті фахівців, що вивчають малий бізнес, у середовищі підприємців фігурує перелік причин, що протидіють розвитку малого бізнесу в Україні. Серед них – недосконалі закони і правила, що швидко змінюються, надмірні податки, вузькість джерел фінансування, нерівні можливості в конкуренції з крупним номенклатурним бізнесом, всеосяжна корупція і рекет, відсутність підтримки або ж перешкода з боку держави (її органів), недорозвиненість інфраструктури (банки, зв'язок, інформація і тому подібне), професійна невідповідність самих підприємців тощо [9].

Існує потреба запровадити комплекс заходів для перетворення ринкового середовища у сприятливе для розвитку підприємництва. Як правило, це заходи з удосконалення правової системи, податкового законодавства та інших елементів організації національної системи господарювання. Ефективне законодавче регулювання розвитку малого підприємництва повинне будуватися на систематичному характері законодавства, що має регулювати підприємницьку діяльність. Лише комплексне вирішення питань про зняття обмежень з розвитку підприємництва, реформування законодавства про оплату праці та врегулювання відносин з розвитку комунальної інфраструктури здатне забезпечити дійсне зростання малого підприємництва, набуття таким зростанням довготривалого та стійкого характеру [4].

**Висновки.** Умови діяльності та розвитку малого бізнесу в Україні ще далекі від оптимальних. Для покращення умов необхідно розробити та впровадити в життя систему стимулювання діяльності та розвитку малого підприємництва на довготривалий період, переглянути в бік спрощення та зменшення податкового тиску податкове законодавство, забезпечити фінансово-кредитну підтримку малого підприємництва залученням крім державних інших джерел фінансування. Серед інших, важливим питанням є також покращення професійної підготовки підприємців. Без запровадження державою комплексних заходів для перетворення ринкового середовища у сприятливе для розвитку підприємництва дійсне зростання малого підприємництва та набуття ним довготривалого та стійкого характеру неможливе.

#### Джерела та література:

1. Васильців Т. Г. [Стратегія розвитку малого бізнесу в малих містах, визначення першочергових завдань в цій сфері](#) / Васильців Т. Г., Іляш О. І. // Економіка та держава. - 2008. - №6. - С.28 – 31.
2. Кириченко О. А. Стратегія розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / Кириченко О. А., Ваганов К. Г. // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - №1. - С.103 – 118.
3. Комплексна стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://oblrada.dp.ua/user/files/conception\\_strat.rozv\\_dodatok.pdf](http://oblrada.dp.ua/user/files/conception_strat.rozv_dodatok.pdf)
4. Корнух О. М. [Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні: сутність, форми та напрями](#) / Корнух О. М. // Економіка та держава. - 2008. - №7. - С.82 – 84.
5. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2010 рік. / Головне управління статистики в Дніпропетровській області.
6. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2011 рік. / Головне управління статистики в Дніпропетровській області.
7. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Під ред.О. Г. Осауленка. – Київ, ТОВ “Август Трейд”, 2011 – 559с.
8. Ульяницька О. В. Соціально-економічні проблеми господарської діяльності підприємств малого бізнесу / Ульяницька О. В. // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 2. - С.65 – 73.
9. Федоренко С. В. [Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні](#) / Федоренко С. В. // Економіка та держава. - 2008. - №5. - С.4 – 6.